

MC.
122.086

ARTES SALUBRES

Országos Széchényi Könyvtár

97/1636

A sorozatban megjelent:

Szent művészet, - gyógyító művészet, Szombathely, 1995.

A szakrális építészet ma hazánkban, Szombathely, 1995.

Az életbentartó művészet, Szombathely, 1995.

Vallás és képzőművészet

Derkovits Gyula centenárium, 1994. Szombathely, 1996.

A templom, mint műalkotás, Szombathely, 1996.

Előkészületben:

Művészettörténet, mint a nemzeti tudat része

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

ARTES SALUBRES

Tóth Csaba festészete 1991–1996

Bevezetőtanulmányt írta és a katalógust szerkesztette:

Lőrincz Zoltán

Országos Széchényi Könyvtár

Szombathely, 1996.

Létrejött a Nemzeti Kulturális Alap Képzőművészeti Kollégiuma, a
Rumi Rajki Műpártoló Kör,
Szombathely Megyei Jogú Város Önkormányzata és a
Szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola támogatásával

MC 122.086

1997

Országos Széchényi Könyvtár

ISSN 1219-7165
ISBN 963 9017 14 0

Kiadja:

a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Rajz Tanszéke, Szombathely Gároly G. tér 4.

A katalógust szerkesztette és az előszót írta: Lőrincz Zoltán

Fordította: Pálvölgyi Mihály. Technikai munkatárs: Huszár Gyuláné

Fotó: Horváth Attila, Pintér Gábor, Rosta József

Készült Tillinger Péter műhelyében 500 példányban

*„Az ember hivatása az, hogy szeresse
a szépet, kövesse a jót, és cselekedje
a legjobbat.” (L. v. Beethoven)*

1995-ben indította a Szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Rajz Tanszéke Artes Salubres címmel művészettörténeti sorozatát, amely a képzőművészet és vallás, a transzcendens, a szellemtörténet jelenségeinek viszonyát taglalja. A kötetek, amelyekben egyaránt szót kap a művészet-történész mellett a pszichológus, a művelődéstörténész, a historikus vagy éppen a teológus, a főiskolán elhangzott előadásokra vezethetők vissza. Artes Salubres azaz gyógyító, szent, üdvös, nagyszerű művészet, amely kiemel a földi létből és más dimenzióba helyezi létünket, amely felemel és éltet is. A sorozat eddig megjelent kötetének felsorolása a katalógus utolsó oldalán található.

E kötet a sorozatcímet kapta, hiszen Tóth Csaba a klasszikusok újra idézésével nem másra törekszik, mint éppen erre.

Bal oldalon található a kompozíció, a festő által adott cím, év, méret és technika. A jobb oldalt egy bibliai idézet indítja, illetve az eredeti kép meghatározása. Majd a mű közepére került szavak, fogalmak következnek magyarázattal, hiszen a klasszikus műveltségben mindezek ismertek voltak, ma már viszont szótárszerűen idéznünk kell. Ezt követően egy irodalmi alkotás idézi fel a kép világát, témáját. Az oldalt zárja a katalógus írójának gondolata, elemzése.

Országos Széchényi Könyvtár

„A mérhetetlenül gazdag hagyományból a jelen csak azt emeli ki és elelveníti fel, ami ismerős csengésével megragadja. A művész előjoga, hogy saját céljaik érdekében felhasználják az elmúlt korszakok alkotásait.” (Wittkower)

„A képzőművészet igazán nagy korszakai éppen azok, amelyekben a művészet valamilyen célt vagy eszmét szolgált: az egyház céljait és a transzcendenciáról kialakított képet; a monarchia eszméjét; a demokratikus rendszerekről alkotott képet; illetve, az avantgarde idején, annak az eszmének a terjesztését, miszerint a művészet egy jobb, igazságosabb, szebb társadalom felé vezet, és a művész feladata, hogy mutassa az utat” mondja Jean Clair francia művészettörténész ezredvégi beszélgetés kapcsán a kortárs folyamatokról. (Balkon 1996. 6. szám 4 p.). Majd így folytatja: „... napjainkban túl sok kortárs képzőművészeti megnyilvánulás esetében érezzük azt, hogy csupán önünnepléssel, nárcizmussal, illetve egyfajta filozófiai idiomatizmussal van dolgunk, miszerint senkit nem érdekel, senkit nem érint, senki nem érti, amiről szó van, kivéve a beavatottak egy nagyon szűk körét. Tehát egyfajta szektatevékenységhez jutottunk el, amely kizárólag a magáról való elmélkedéssel, saját önpusztításával vagy saját nárcizmusával van elfoglalva. És ez bizony a hanyatlás vagy elhomályosulás jele.”

Milyen viszonyban van Tóth Csaba festészete a fent leletszerűen analizált kortársfolyamatokkal? Hogyan illeszthető piktúrája ezen folyamatokhoz, vagy éppen különállása a „meglódult idő” összefüggésében?

Tóth Csaba piktúrájában az utóbbi öt évben több szempontból is a „keskeny utat” választotta. Festészetét áthatja a lét, a nemlét problémájának örök kérdése, az Isten és az ember kapcsolata, a transzcendens megragadása, a világ örök törvényeinek a kutatása. Novalis mondja a romantika festészete kapcsán a következőket: „Romantikusnak lenni annyit jelent, mint a hétköznapiak emelkedett értelmet adni, az ismertnek az ismeretlen tekintélyét, a végesnek pedig a végtelen ragyogását.” Nem szeretném a fenti definíció kapcsán Tóth Csaba művészetét poszt- vagy neoromantikusként nevezni, a három jelzett elemből csak egyet hangsúlyoznék: mégpedig a népszerű, a klasszikus stílusokból ismeretes műalkotások parafrázisával az ismeretlen tekintélyt adja a képeknek. Milyen is ez az ismeretlen tekintély?

Valóban annyira idegen vagy csak nekünk új ez az interpretáció? Döbbenetesen illenek ebbe a gondolatmenetbe Dosztojevszkij tépelődései is „Beteg társadalmunkban - írja - felbomlik a jóról és a rosszról alkotott fogalom. Ki tudja ma, mi a jó és mi a rossz? Mindenki maga szerint tanítja”; s bizony ebben a tépelődésben Tóth Csaba is véleményt akar mondani.

Európának ezen a tájékán nemcsak a személyiség, hanem a társadalom is keresi a maga identitását, és felteszi magának a hova tartozom mindig aktuális kérdését - keres, kutat a világ, benne az individuum. Skizofrém helyzetben él a korszak paradox embere, egyfelől úgy érzi, lehetőségei korlátlanok, megistenítve önmagát. Másfelől újra és újra tapasztalja lehetőségei korlátait, a semmivé válás józanító valóságát.

A művész ebben a sorsforduló helyzetben kiált, agitál a legnemesebb értelemben, feljajdul, majd koncentrálni a mondanivaló maradandó továbbörökítésére. Komplex módját választotta az alkotó a művészet kommunikációs szerepének, mert nemcsak esztétikai élményben akar részesíteni bennünket, hanem a gondolatosság más síkjait is felhasználja üzenete továbbítására. Nemcsak emocionálisan akar hatni, hanem intellektuálisan is magával ragadni. A művész szerint: „A mai művészetnek nem lehet más feladata, mint ennek az ember történetében páratlan »pálfordulásnak« a megragadása, visszaadása. Ami nem történhet másként, mint a régi, »archaikus« evidenciák visszahelyezésével, a régi, metaforikus nyelv újraegyesítésével.”

Milyen tehát ez a „pálfordulás”? Hogyan történik ennek a régi, „archaikus” evidenciának a visszahelyezése?

Tartalmi oldalról a klasszikusok felidézésével: Keresztrefeszítés, Utolsó vacsora, Angyali üdvözet, ezen alkalommal az újszövetségi üdvtörténet eseményei. Olyan témák, amelyek az emberiség szempontjából döntő jelentőséggel bírtak, amelyek örök tartalmakat közvetítenek, amelyek európai kultúránkat determinálták. A klasszikusokból táplálkozik ez a piktúra, abból a korból, amelyben Sedelmayer osztrák művészettörténész szerint a képzőművészet felhőtlen kapcsolata figyelhető meg az azt megtermékenyítő vallással. A művész ehhez a viszonylathoz szeretne, akar kapcsolódni, betagozódni a klasszikusok világába. A régi mesterek felidézése nem öncélú, hanem nagyon is tudatos, átgondolt művészeti program. Létre-

hozván így egy sajátos, egyéni, huszadik századi, modern, talán úgy is mondhatnám, „metaforikus ikonográfiát”.

Tóth Csaba tartalmi világát, programját stilárisan további formai elemek egészítik ki. Az eredeti festmény 130x130 cm nagyságú, négyzetes formára történő átkomponálásával mintegy egységes mű azonos elemeként összeálló rendszert teremt. A rész és az egész harmóniáját alkotja meg, amely nemcsak formailag kapcsolható egy rendszerbe, hanem a gondolatiság sajátos „Tóth Csabá-s ikonográfiájának” alkotó elemeiként épül össze és válik egésszé. A keretmotívum hangsúlyozza természetesen ezt a képfelületet, ezt az alkotóelemet, „amely majd az egész rendszerrel” épül össze. Mikro- és makrovilág kapcsolata ez, amely adott esetben ellentétes fejlődésként ragadható meg. A kevés szín, a monokróm színhasználat a mondanivaló hangsúlyozására szolgál. A legnemesebb értelemben agitatív ez a festészet, színnel sem akarja elvonni figyelmünket a mondanivalóról. Kolorizmus bár így szegényesnek hat, de ezzel csak újra érzékeltetni szeretné „a nagy titkot”. Erről a nagy titokról nyilvánvalóan most határozott véleményt mond, de nyitva hagyja a szubjektív interpretáció lehetőségét. Szükségtelenné válik így a szín kiegészítő funkciója, a colore hatása, esztétikai élménybeli szerepe. A tartalom további hangsúlyozása még tovább fokozódik azáltal, ahogyan Ő határozza meg: mintegy „konceptuális gesztusként” a kép közepére kerül egy szó, egy fogalom. A gótikából, barokkból ismert gyakorlat alapján, de a modern festészet egyes irányzatainál is ismert megoldás szerint, kalligrafikus hűséggel kerül a kép vízszintes tengelyébe a felirat. Nem esetleges, nem kiegészítő elem, sőt nem esztétikai élményt fokozó megoldás ez, hanem nagyon tudatosan kerül a kép közepére letörölhetetlenül, örökké megmásíthatatlanul a képi üzenet lényege, amit a művész minden átranzsformálási lehetőség útvesztői ellenére megragad, fontosnak tart. A felirat így lehet kiegészítő érvényű, megerősítő tartalmú vagy éppen antitézist felállító.

Az így nyert képi és gondolati összefüggéshez kapcsolódik mintegy harmadik dimenzióként az adott kép címe. Olyan meghatározások ezek újra, amelyek bár mindennapjainkból ismertek, viszont Jézus példázataiban és üdvtörténeti szerepében új tartalommal telítődnek. Az így született új konstelláció a művész meghatározása szerint „egy szellemi háromszöget zár be, amely kicsit úgy működik, mint egy szürrealista kollázs, egymástól távol

eső dolgokat hoz soha nem látott összefüggésbe”. Ez a megállapítás való igaz, azonban az így nyert „kollázs”-nak is megvan a maga logikája, megvan a maga rendszere. Mint ahogyan a művész „Élet, só - az evangélium mint életbölcselet és ars poetica” című tanulmányából (Hitel, 1994. április, 67-71. p.) is egyértelművé válik, az élet nagy kérdései foglalkoztatják. Ezek közül is a legfontosabb ember és Isten kapcsolata. Nehéz helyzetben van ma mindenki, aki ennek kérdéskörét boncolgatja. „Valószínűnek tűnik, hogy a végső realitás különböző aspektusainak a vallás és a művészet a legjobb kifejezői - jóllehet nem abban az értelemben, hogy a festő megjeleníti vásznán az Abszolútumot, vagy a pap teoretikusan helytálló kategóriákkal leírja azt. Inkább arról van szó, hogy ami névtelen és megfoghatatlan, az utalásokon keresztül megközelíthető - legalábbis a vallás és a művészet intenzív tevékenységformáiban - oly módon, hogy az utalás valamiféle megértést közvetít, pillanatnyi kielégülést nyújt, mégpedig kognitív értelemben is, ez az elégedettség pedig biztosítékul szolgál azt illetően, hogy „kapcsolatban állunk” azzal, illetve azon „belül” vagyunk, ami sokkal valóságosabb a mindennapi élet realitásánál.” (Leszek Kolakowski)

Tóth Csaba nehéz utat választott piktúrájában, nem divatos, nem felkapott irányzatokhoz csatolható, hanem egyéni, új és egészen más a kortárs magyar művészetben.

*„Die Berufung des Menschen ist, das Schöne zu lieben, das Gute zu folgen, und das Beste zu tun.“
(L. v. Beethoven)*

Im Jahre 1995 begann das Lehrstuhl Bildende Kunst an der Dániel Berzsenyi Pädagogischen Hochschule seine kunsthistorische Reihe „Artes Salubres“, die sich mit den Beziehungen der Phänomene der bildenden Künste und Religion, der Transzendenz und Geistesgeschichte beschäftigt. Die einzelnen Bänder, in denen neben dem Vertreter der Kunstgeschichte auch die der Psychologie, der Bildungsgeschichte, Geschichte und Teologie das Wort bekommen, können sich auf die Vorlesungen an der Hochschule zurückgeführt werden.

Artes Salubres heisst die heilende, heilige und hervorragende Kunst, die uns aus dem Leben der Erde heraushebt und unsere Existenz in eine andere Dimension stellt, die uns aufnimmt und uns Leben gibt. Das Verzeichnis der bis nun erschienen Bänder der Reihe ist auf der letzten Seite des Katalogs zu finden.

Dieses Band hat den Titel der Reihe bekommen, weil die Bestrebung Csaba Tóths mit der Wiederberufung der Klassiker ist eben das, was oben genannt wird.

Auf der linken Seite befindet sich die Komposition, der von dem Künstler gegebene Titel, das Jahr, die Dimensionangabe und Technik. Die rechte Seite beginnt mit einer biblischen Zitation beziehungsweise mit der Bestimmung des Originalgemäldes. Dann kommen die Worte, und Begriffe in der Mitte des Werkes mit Erklärungen, weil diese in der klassischen Bildung alle bekannt waren, heutzutage müssen sie aber glossarweise zitiert werden. Danach wird je ein Literaturwerk die Welt und Thema des gegebenen Kunstwerkes hervorrufen. Die Seite wird durch die Gedanken und Analyse des Verfassers dieses Katalogs geschlossen.

„Aus der unermesslichen Tradition wird durch die Gegenwart nur das hervorgehoben und erlebt, was sie mit ihrem vertrauten Klang angreift. Es ist das Vorrecht des Künstlers, um seine Ziele zu erreichen, die Kunstwerke vergangenen Epochen zu benutzen.“ (Wittkover)

„Die wirklich grossen Epochen der bildenden Künste waren diejenige, in denen der Künstler irgendeinen Zielen oder irgendeinen Ideen diene, z.B. den Zielen der Kirche und den Vorstellungen die über die Transzendenz geschaffen wurden, den Ideen der Monarchie oder zur Zeit der Avantgarde, der Verbreitung der Idee, wonach die Verbreitung der Kunst zu einer besseren, gerechteren und schöneren Zukunft leitet. Und die Aufgabe des Künstlers ist den Weg zu zeigen, sagt der französische Kunsthistoriker, Jean Clair, anhand einer Diskussion zur Zeit der Jahrtausendwende über die zeitgenössischen Strömungen.“ (Balkon, 1996. No. 6. S. 4.) Dann führt er weiter: „... in unseren Tagen fühlen wir an zu vielen zeitgenössischen Kunstmanifestationen, dass man nur mit Selbstverehrung, Narzissmus, bzw. mit einem bestimmten philosophischen Idiomatismus zu tun hat, was bedeutet, dass es niemanden betrifft, niemanden berührt, niemanden interessiert, und niemand versteht worüber es geht, nur einen sehr geringen Kreis der Wohlunterrichteten. Das heisst, wir sind zu einer derjenigen Sektentätigkeit gelangen, die ausschliesslich mit der Meditation über sich selbst, mit der Selbsterstörung, und mit seinem eigenen Narzissmus sich beschäftigt. Und das ist bestimmt ein Zeichen des Untergangs oder der Verblassung.“

In was für einem Verhältniss steht Csaba Tóths Kunst mit der hier befundmässig erwähnten zeitgenössischen Strömungen? Wie kann seine Malerei zu diesen Strömungen oder eben zu seiner Sonderstellung im Verhältnis der „schneller werdenden Zeit“ angepasst und angedeutet werden?

In seiner Malerei hat Csaba Tóth in den letzten fünf Jahren aus vielen Aspekten gesehen den „schmaleren Weg“ gewählt. Seine Malerei ist von den ewigen Fragen des Seins und Nichtseins durchdrungen, von dem Verhältniss zwischen Gott und Mensch, von der Ergreifung der Transzendenz, der Erforschung der ewigen Gesetzen der Welt. Novalis sagt folgendes anhand der romantischen Malerei: „Romantisch zu sein bedeutet, dem

Alltäglichen erhobenen Sinn zu geben, dem Unbekannten die Autorität des Bekannten, und dem Endlichen den Glanz des Unendlichen zu geben." Ich würde nicht gern anhand der vorherigen Definition die Malerei von Csaba Tóth als postromantisch oder neoromantisch apostrophieren, ich möchte nur aus den drei erwähnten Elementen eines betonen, nämlich die Tatsache, dass er mit der Paraphrase der Werke die aus populären und klassischen Stilen stammen, diesen Werken die Autorität des Unbekannten gibt. Was soll die unbekannte Autorität sein? Ist seine Interpretation wirklich so fremd oder ist sie nur für uns neu? Es ist bestürzend wie in die Gedankenweise die Grübelungen Dostojewskys passen. Er schreibt „In unserer kranken Gesellschaft ist der Begriff über Böse und Gute aufgelöst. Wer weiss, was gut oder schlecht ist? Ein jeder lehrt sie nach seiner Art und Weise." Und wirklich in diesem Nachdenken will auch Csaba Tóth seine Meinung äussern.

In diesen Gegenden Europas suchen nicht nur die einzelnen Menschen sondern auch die ganze Gesellschaft ihre Identitäten, und werfen sich die immer aktuelle Frage auf: wohin gehöre ich, sucht und erforscht die Welt, und in der auch das Individuum. Der paradoxe Mensch unseres Zeitalters lebt in einer skysophränen Situation, einerseits fühlt er, dass seine Möglichkeiten unendlich sind und vergöttert sich selbst, andererseits kann er wieder und wieder die Beschränkungen seiner Möglichkeiten, und die ernüchternde Wirklichkeit der Vernichtung erfahren.

Der Künstler schreit in dieser schicksalvollen Lage, agitiert in dem edelsten Sinne, stöhnt auf, und konzentriert wieder auf die unvergängliche Verewigung seiner Vorstellungen. Er hat eine komplexe Methode für die kommunikative Rolle der Kunst gewählt, weil er nicht nur ästhetische Erlebnisse uns erteilen will, sondern benutzt auch andere Ebenen des Intellektuellen um seine Nachricht weiterzugeben. Er will nicht nur emotionell uns berühren, sondern auch intellektuell mitbegreifen. Er meint: „Die Kunst kann keine andere Aufgabe haben, nur die Begreifung und Wiedergebung dieses unvergleichlichen „Gesinnungswechsels". Was kann nicht anderswo geschehen, nur mit der Wiederstellung der alten, „archaischen" Evidenzen, mit der Wiedervereinigung der alten, metaphorischen Sprache."

Was soll dieses Gesinnungswechsel bedeuten? Wie geschieht die Wiederstellung der alten, „archaischen“ Evidenz?

Von der inhaltlichen Seite geschieht das mit der Zitierung der Klassiker: Kreuzigung, das letzte Abendmahl, Angelus, diesmal die Geschehnisse der Heilgeschichte des Neuen Testaments. Die sind alle Themen, die aus dem Gesichtspunkt der Menschheit grosse Bedeutung hatten, die ewigen Nachrichten vermittelten, die unsere europäische Kultur determinierten. Die Malerei des Künstlers ernährt sich aus den Klassikern, aus der Epoche, wann nach der Meinung des österreichischen Kunsthistorikers Sedelmayer man die wolkenlose Verbindung mit der befruchtenden Kirche bemerken kann. Der Künstler möchte und will dieser Verbindung anpassen, sich in die Welt der Klassiker setzen. Die Heraufbeschwörung der Klassiker ist kein Selbstziel, sondern ein bewusstes, überdachtes Kunstprogramm. Damit hat er eine eigenartige, individuelle, moderne, ich möchte vielleicht so formulieren „metaphorische Ikonographie“ des zwanzigsten Jahrhunderts geschaffen.

Die inhaltliche Welt und das Programm Csaba Tóths ist stilarisch mit weiteren Formelementen ergänzt. Mit der Überkomponierung des Originalgemälden zu 130x130 cm grösse, quadrate Form hat er etwa als gleichartiges Element eines einheitlichen Werkes ein integriertes System geschaffen. Er schafft die Harmonie des Teiles und des grossen Ganzen, die nicht nur formell in das System einbezogen werden kann, sondern als Bestandteile der Gedanklichkeit einer besonderen „Ikonographie a la Csaba Tóth“ integriert wird und ein Ganzes wird. Das Rahmenmotiv wird natürlich diese Bildoberfläche betonen, dieses Bestandteil, „dass mit dem ganzen System“ zusammengebaut wird. Das ist die Verbindung der Mikro- und Makrowelt, die in dem gegebenen Fall als gegensätzliche Entwicklung begreift werden kann. Die wenig Farben, die monochrome Farbenbenutzung dient der Betonung der Idee des Künstlers. In dem edelsten Sinne des Wortes kann diese Malerei als agitativ apostrophiert werden, sie will unsere Aufmerksamkeit nicht eben mit der Farbe ablenken. Obwohl sein Colorism ein wenig ärmlich wirkt, aber eben mit diesem möchte er wieder „das grosse Geheimniss“ versinnlichen. Über dieses grosses Geheimniss sagt er bestimmt eine entschlossene Meinung, aber er lässt die Möglichkeit für

subjektive Interpretation offen. Auf diese Weise wird die ergänzende Funktion, der Coloreffekt, und seine ästhetische Funktion unnötig. Der Künstler bestimmt es: mit etwa einer „konzeptuellen Geste“ gelangt ein Wort, ein Begriff in die Mitte des Werkes. Die Aufschrift gelangt mit so einer kaligraphischen Treue in die horizontale Achse des Werkes, die wir aus der Praxis der Gothik und des Barocken kennen, aber diesmal wird das nach einer in einigen modernen Richtungen bekannten Methode gelöst. Die Aufschrift ist kein zufälliges, kein ergänzendes Element, nicht eben eine Lösung die unser ästhetisches Erlebnis erhöhen will. Das Wesentliche der bildlichen Nachricht gelangt sehr wohlwissend in die Mitte des Werkes unverwischbar, unabänderlich für Ewigkeit, demonstrierend was der Künstler trotz der Labyrinthen der Transformierungsmöglichkeiten begreift, und als wichtig hält. Die Aufschrift kann diese Weise ergänzende Wirkung, verstärkenden Inhalt oder eben Antithese bekommen.

An die auf diese Weise gewonnene bildliche und gedankliche Verbindung schliesst wie etwa eine dritte Dimension auch der Titel des gegebenen Werkes. Diese sind Bestimmungen wieder, die obwohl aus unserem Alltag bekannt sind, in den Parabeln und in der evangelischen Rolle Jesu einen neuen Inhalt bekommen. Die so geborene Konstellation wird nach der Meinung des Künstlers „ein geistliches Dreieck schliessen, die ein bisschen so wie eine surrealistische Collage, wirkt als sie voneinander weit stehenden Sachen in eine nie erfahrene Verbindung bringt.“ Diese Bestimmung ist wahr, aber die auf solche Weise gewonnene „Collage“ hat auch seine eigene Logik, hat sein eigenes System. Wie aus den Artikels des Künstlers „Leben, Salz - das Evangelium als Lebensweisheit und Ars Poetica“ (Hitel, April 1994, S. 67-71) eindeutig wird, beschäftigen ihn die wichtigen Fragen des Lebens. Von ihnen ist die Verbindung von Mensch und Gott am wichtigsten. Heutzutage ist ein jeder in schweren Lage, wenn er dieses Problemkreis analysiert. „Es scheint wahrscheinlich zu sein, dass die Religion und die Kunst bieten die beste Möglichkeit die verschiedenen Aspekte der letzten Realität auszudrücken - obwohl nicht in dem Sinne, dass der Künstler das Absolute auf seiner Leinwand darstellt, oder der Priester es mit theoretisch zutreffenden Kategorien beschreibt. Es ist lieber darüber,

dass was namenlos und unbegreiflich ist, durch die Zitation zugänglich wird
- mindestens in den intensiven Tätigkeitsformen der Religion und der Kunst,
auf solche Weise, dass der Hinweis ein irgendeines Verstehen vermittelt,
momentane Befriedigung bietet, und zwar auch im kognitiven Sinne, und
diese Befriedigung dient als Garantie davon, dass wir »in Verbindung
stehen« mit jenen, bzw. »innerhalb« jener sind, die viel mehr wirklicher sind
als die Realität des alltäglichen Lebens.” (Leszek Kolakowski).

Csaba Tóth hat einen schweren Weg für seine Malerei gewählt, die man
nicht mit modischen, aufgegriffenen Richtungen verbinden kann, als sie
etwas ganz individuelles, neues und ganz verschiedenes in der
zeitgenössischen ungarischen Kunst darstellt.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

INTERPRETÁCIÓ 1992
130x130, vászon, vegyestechnika

„És imé fogansz a te méhedben és szülsz fiat, és nevezed az ő nevét Jézusnak.” (Lk 1, 31)

Fra Angelico (1400k-1455): Angyali üdvözlés (Lk 1,26-38)

Ave Maria: Üdvöz légy, Mária

*Ég úrasszonya, dicsőséges anyja
Jézusnak, kinek százszor-szent halála,
hogy lelkünket a pokolból kiválsa,
ősatyánk vétkét végre elragadta. -*

*Ámorra nézz! - s hogy vadul rámmilylázva
mi sorsra visz, miféle kínzatra!
Kegyes anyám, szívünk vigasztalása,
ne hagyj vegyülnöm vágygal vert
hadakba!*

*Áraszd el bennem isteni szerelmed,
mely minden lelkeket az ég iránt von,
és oldozz fel e vad szerelmi láncból, -*

*hisz kínom már csak ilyen írt kereshet,
csak efféle víz olthatja ki lángom,
mint szeget is csak szeg ver ki a fából!*

Guittone D'Arezzo: Ég úrasszonya

Ujjonghat Mária lelke, Isten kegyelmének üzenetét hozza az angyal: Ave Maria, üdvöz légy Mária. Királyi magzat fogant méhében, Dávid fia, amely név a Jésua-ból ered, amelynek jelentése: „Fiút fog szülni, akit nevezz el Jézusnak, mert ő szabadítja meg népét bűneiből.” (Mt 1,21) Ez a művészi előadásmód, magyarázat, értelmezés (interpretáció), tolmácsolás indítja az Úr „szolgálóleányának” örömet, hiszen az általa megszült Krisztusban viszi véghez az Atya Izrael üdvösségét. (L. Z.)

Minden szakrális művészet kapcsolatban van Istennel, és annak képi kiábrázolására törekszik, és képét állandóan megújítja, újraalkotja. A keleti kereszténység az ikonfestészetben ma is állandóan újraalkotja ezt a képet. A nyugati művészet talán akkor indult el felbomlásának, vagy elhalásának útján, amikor ezt a folytonos újraalkotó, interpretáló magatartást elhagyta, mellőzte. A kép egyben arra is utal, hogy a művész az angyali üdvözlés angyalához hasonlóan csak közvetítő, csak interpretátor. (T. Cs.)

AZ ÉLET SZERTARTÁSAI AZ ÖRÖKKÉVALÓSÁGNAK
SZÓLNAK 1995

130x130, vászon, vegyestechnika

„Áldott vagy te az asszonyok között, és áldott a te méhednek gyümölcse.” (Lk 1,42)

M. S. Mester: Mária és Erzsébet találkozása 1506 (Lk 1,40-56)

Magnificat: Máriát dicsőítő ének, zenei feldolgozás

*Jött fel a lankán, már elnehezülve,
vigaszt, reményt vagy tanácsot se várt;
de hogy a magas, komoly arcu, büszke
terhes asszony elébe állt,*

*s mindent tudott, bár semmit sem beszélt
ő,
mellette megkönnyebbült hirtelen;
áldott terhét vigyázva állt a két nő,
és szólt az ifjabb: Úgy tetszik nekem,*

*hogy mostantól halál hozzám nem ér fel.
Csillámaim már-már óvatlanul
szórja országok hívságába széjjel,
de hogy megtöltse távol idejével,
gonddal kiválaszt egy asszonyt az Úr.*

*Hogy megtalált. Gondold csak el: miattam
küldött parancsot csillagokon át -*

*Dicsérd s magasztald, lelkem, lankadatlan
az Egeknek Urát.*

Rainer Maria Rilke: Magnificat

Isten titkos munkája következtében Mária meglátogatja rokonát Erzsébetet, akinek „méhében repesett a magzat”, hiszen a meg nem született gyermek megérezte a még meg sem született Megváltó közeli eljövetelét. A rokoni látogatás, a születésnap megünneplése, egy esküvő a mindennapi élet szertartásai közé tartozik. De vajon megérezzük e valamit „a feléje repeső” új életből, az Ő örökkévalóságából? (L. Z.)

Sokszor magunk sem vesszük észre, hogy hétköznapijaink emberi kapcsolataiban mennyi szertartásszerű elem van jelen, amelyeknek nem is keressük komoly értelmét. A lelki béke és kiegyensúlyozottság szempontjából viszont ezek az emberi kapcsolatok, gesztusok szinte életfontosságúak. Ezek megszűntével akár életünk értelme is megkérdőjeleződik, mint ahogy erre oly gyakori példákat is látunk. Őrizni kell ezeket a látszólag jelentéktelen értékeket is. (T. Cs.)

METAFORA 1991

130x130, vászon, vegyestechnika

„Dicsőség a magasságos mennyekben az Istennek és a földön béke, és az emberekhez jó akarat.” (Lk 2,14)

Leonardo: „Három királyok imádása 1481 (Mt 2,10-12)

Prae: elől, előre, előtt

*Miért fekszel jászolban, ég királya?
Visszasírsz az éhes barikára.
Zenghetnél, lenghetnél angyalok közt:
mégis itt ridogálsz, állatok közt.*

*Bölcs bocik szájának langy fuvalma
jobb tán mint csillag-űr szele volna?
Jobb talán a puha széna-alom,
mint a magas égi birodalom?*

*Istálló párája, jobb az neked,
mint gazdag nárdusok és kenetek?
Lábadhoz tömjén hullt és arany hullt:
kezed csak bús anyád melléért nyult...*

*Becsésnek láttad te e földi test
koldusruháját, hogy fölvetted ezt?
s nem vélted rossznak a zord életet?
te, kiről zengjük, hogy „megszületett”!*

*Szeress hát minket is, koldusokat!
Lelkünkben gyujts pici gyertyát sokat.
Csengess éjünkön át, s csillantsd elénk
törékeny játékunkat, a reményt.*

Babits Mihály: Karácsonyi ének

„Isten alászállása nem metafora. A gazdag itt valóban szegénnyé lett, nem csak látszat szerint. Közben azonban Jézusban Isten nem veszíti el gazdagságát, hanem átváltoztatja azt. Új értelmet kap gazdagsága. Ő a másokért gazdag ember prototípusa.” (Rainar Stahlmann) (L. Z.)

Leonardo festménye az első újrafestett kép. A ráfestett felirat utólag tehát jelképesen is az újrafestett képek kezdetét is jelenti. De egyben utal az üdvtörténet kezdetére, valamint minden emberi élet kezdetére és ígéretére annak megszületésekor. Ez a fajta festészet nem más, mint a fogalmi (modern) és a képi-metafórikus (rég) gondolkodásmód egyesítésére tett kísérlet. (T. Cs.)

PARTRA VETETT HAL 1994
130x130, vászon, vegyestechnika

„Kelj fel, vedd a gyermeket és anyját, menekülj Egyiptomba, és maradj ott, amíg nem szólok neked, mert Heródes halálra fogja kerestetni a gyermeket.”

Giotto: Menekülés Egyiptomba 1304-1306 (Mt 2,13-15)

Stigma: bélyeg, sebhely, testi jel, folt

*De ekkor szűk ösvényre érsz
és hirtelen megállasz,
mögötted hosszú csönd van és
némán előtted áll az,
kiért elhagytad mindened,
száműzetésbe mentél,
mert sorsodat ki fejtsé meg,
ki az, ha ő se testvér?*

(Pilinszky János: Stigma)

Milyen taszító ellentmondás! Tegnap még milyen kiváltság volt, hogy leróhassák tiszteletüket. A kitaszított király ma menekül, eljött az üldöztetés éjszakája, pedig ama napon meg fog hajolni előtte minden térd. (L. Z.)

Különösen Kelet-Európában az előző évtizedekben a keresztény ember megbélyegzett volt, aminek következtében gyakran vált hontalanná, földönfutóvá, hiszen életének súlypontja nem e világra tevődött, nem gyűjtött anyagi javakat, szinte evangéliumi szegénységben élt. A cím erre a keresztényellenes, életidegen közegre utal. (T. Cs.)

AZ ÉLET TRANSCENDENTÁLIS DIMENZIÓJA 1992
130x130, vászon, vegyestechnika

„Az Úr lelke nyugszik rajta, a bölcsesség és értelem lelke, a tanács és erő lelke, az Úr ismeretének és félelmének lelke.”
(Ézs 11,2)

Georges de La Tour: József a gyermek Jézussal 1640 k.

Illumináció: megvilágítás, ékesítés, díszítés

Magasságos,
Te tudod: nehéz ez az apaság,
Amit az én szegény vállamra tettél.
Apja volnék, - és mégsem az vagyok.
Ez a gyermek... ha szemébe tekintek,
Benne ragyognak nap, hold, csillagok.
Anyja szemei s a Te szemeid,
Istenem, a Te szemeid azok.
Gyönyörűséges és szörnyű szemek,
Oly ismerősek, s oly idegenek...
Ez az ács-műhely... ezek a forgácsok...
Mit tehettem érte?... mit tehetek?
Én tanítottam fogni a szerszámot,
Mégis rá fogják majd a kalapácsot.
Úgy félek: mi lesz?
Most is ki tudja, merre kóborog,
Tekintetétől tüzet fog a műhely,
Tüzet fog a világ, s egyszer ellobog.

Ó, jó volt véle Egyiptomba futni
S azután is óvni a lépteit,
Fel a templomig, Jeruzsálemig,
Míg egyszer elmaradt...
Ó, jó volt, míg parányi rózsaujja
Borzolta szürkülő szakállamat,
Ezüst nyomot hagyott már akkor is,
Komoly nyomot parányi rózsaujja.
S most olyan más az útja...
Vezetném és Ő vezet engemet.
Csak azt tudom, a Te utadon jár,
Magasságos,
De ki tudja a Te ösvényedet?
Te vagy az atyja, - én senki vagyok,
Az Evangéliumban hallgatok,
S hallgat rólam az Evangélium.
Reményik Sándor: József, az ács, Istennel beszél

Szent József mondá: vigyázz, jól vigyázz,
Szent József mondá: vigyázz, vigyázz,
Szél fú vagy hó hull, a gonosz
soha nem nyugosz.
(Szent József mondá... Francia karácsonyi ének)

A kortárs magyar képzőművészetben mind Georges de la Tour képét (Konkoly Gyula), mind a képre festett fogalmat „illumináció”-t (Korniss Dezső) már felhasználták. Mindezekről eltérően ezúttal a képen a gyertyafény különleges atmoszférája a hit különös magatartására rímel és szemléletesen összegzi Jézus példázatát a gyertyáról. (T. Cs.)

TEREMTÉSTUDAT, ÉLETINICIÁLÉ 1995

130x130, vászon, vegyestechnika

„... megnyílt az ég, szállt rá a Szentlélek galambhoz hasonló testi alakban, és hang hallatszott a mennyből: Te vagy az én szeretett Fiam, benned gyönyörködöm.” (Lk 3,21b-22)

Veronese 128-1580: Jézus megkeresztelése (Mt 3,13-17; Mk 1,9-11; Lk 3,21-22; Jn 1,32-34)

Filio Dei: Isten fia

*Térj meg gonoszság népe: népem
az egy igaz Isten nevében, -
én még vízzel keresztelek.
Vagyok kietlenben kiáltó,
készüljtek: jön a Megváltó,
s mi lesz, kígyófaj, veletek?*

*Jaj tinéktek, ha így várjátok!
Tűzbe borítja a világot,
s hamván igazabbat terem.
Fejszét fog a fagyökerekre,
mérges viperafészkekre
tornyozza rá a jobb jelent.*

*Az ő beszéde nem könnyörgés,
de viharzugás és mennydörgés,*
föld sarkait rázó erő.
Jaj, aki rozzant multba kushad,
minden setét farizeusnak:
égy tűzzel keresztel Ő.*

*Viperafajzat, térjetek meg!
Kong a végóra vétketeknek
le mosására! Fussatok!
Bételt az idő teljessége,
s hogy ki miféle atya népe,
nem segít immár rajtatok.*

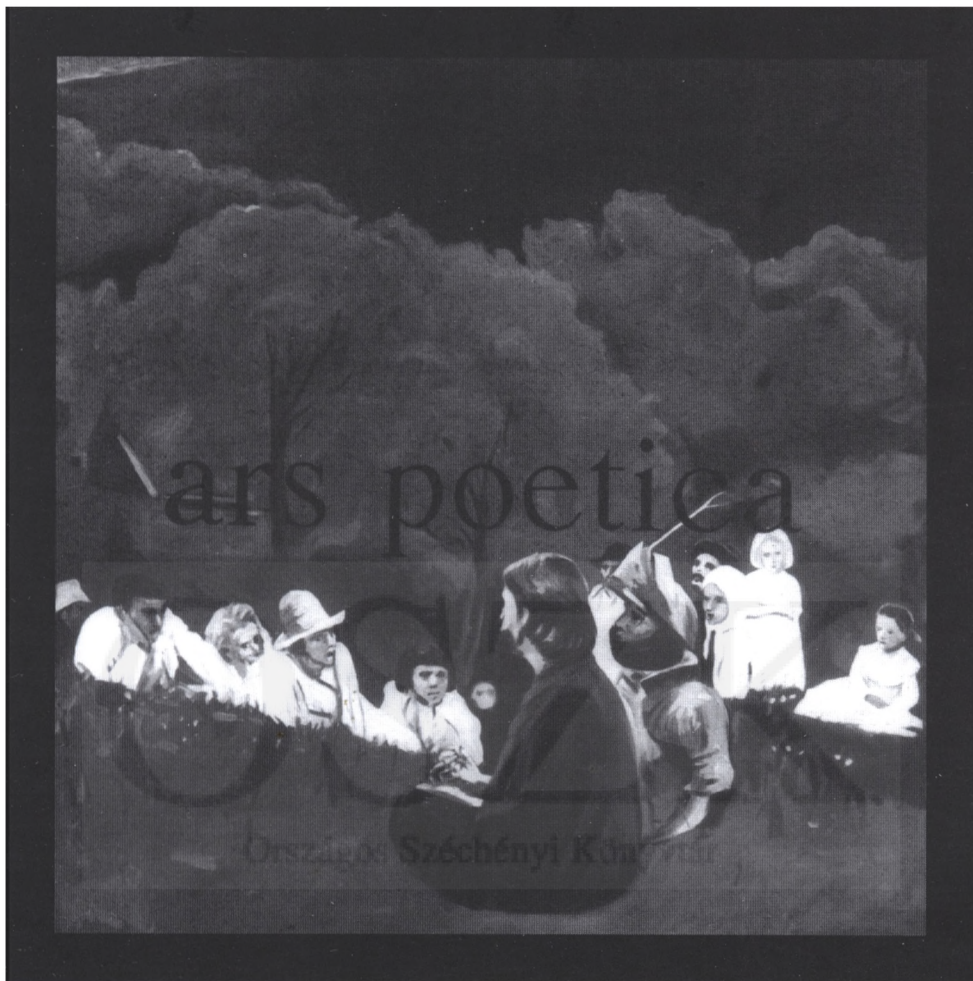
*De a koldus, a szolgál-pára
kezének egy mozdulatára
szabadon, üdvben szárnyra kel.
A holtat is életre kelti; -
de az élő is spörbe ejti,
ha hívására nem felel.*

*Jöttére a haragos Úrnak
tarjagos vérfelhők borulnak,
villám veri a hegyeket.
Az én szóm még senkit se vesz el,
de már jön, ki tűzzel keresztel,
s halál árán ad életet.*

(Juhász Géza: Keresztelő János)

Isten titkaiba pillanthatunk be, „megnyilatkozik az ég”. Az emberiség előtti „teremtéstudattal” teszi nyilvánvalóvá szózataival az Atya, jóváhagyása kíséri Fiát a megaláztatások útján. Isten benne és általa nyilvánítja ki, hogy aki azt keresi, megnyílhat általa a mások számára különben elzárt ég. Új élet serken ebből! (L. Z.)

Török Endre irodalomtörténész „A szemfényvesztések kora” című kötetében több tanulmányban is foglalkozik a mai ember eltévelyedésével, boldogtalanságával, amelynek egyik okát az ember bibliai teremtéstudatának elvesztésében látja. Ehez a gondolathoz társul a megkeresztelésnek, mint a kereszténnyé válásnak indító gesztusa, jelképes iniciáléja. (T. Cs.)

AKI MEG NEM BOTRÁNKOZIK 1994

130x130, vászon, vegyestechnika

„Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak nevezetnek.” (Mt 5,9)

Ferenczy Károly: A hegyibeszéd II. 1897 (Mt 5-7 rész)

Ars poetica: Költői vagy magatartásbeli elvek összefoglalása

Jámhor asszonyok és szerzetesek, hogy áldva
szárnyalhasson szívéük egy tisztultabb hazába
s a föld harcaiban szilárdak legyenek,
szerkesztettek imát, meghatót, eleget.
De nekem egyszerű igazságában egy se
oly szép, mint amelyet nagybőjti ünnepekre
olvas fel a pap a gyülekezet előtt.
Ez a leggyakoribb imám; csodás erőt
kapok tőle s vigaszt, javítót, boldogítót:

„Ne ereszd rám, Uram, a háromfejű Kígyót,
vagyis a zsarnokság leskelőszellemét,
az emberszapulást s a tétlen csüggedést!
De add, hogy bűneim mindenkor látva lássam,
testvéremet soha törvénybe ne citáljam,
s elevenítse meg lankadó lelkemet
alázat, türelem, szűzesség s szeretet!”
Alekszandr Puskin: Ima

Ferenczy Valér az eredeti kompozíció készítőjének fia is korán felhívja a figyelmet a kép szimbolikus tartalmára. A mű a nagybányai programképek között fontos helyet foglal el. „Itt kortól, országtól, társadalmi osztálytól teljesen elvonatkoztatva, a legkülönbözőbb alakok, római pásztorfiú, vasruhás középkori vitéz, oláh parasztok, mai polgáriruhás férfiak és nők veszik körül az üdvözítőt s lesik igéjét: ezzel szimbolikusan fejeződik ki Krisztus tanításának korokon, népeken, tér- és időhatárokon túl ható, terjedő jelentősége.” (Ferenczy Valér: Ferenczy Károly Bp. é. n. /1943/ 78.) (L. Z.)

Az Evangéliumok legsűrítettebb gondolati tartalma a Hegyi Beszédben koncentrálódik. Ez a hitbéli eszmei eszencia Jézus szavaival mégis olyan emberi közelséget, meghittséget kap, amit Ferenczy a végtelen nyugalmat árasztó nagybányai táji háttérrel tudott kifejezni. Jézus hegyibeszédbeli emberi arca példaképpül szolgálhat a művészek és az alkotók számára. (T. Cs.)

KERESZTÉNYSÉGEN INNEN ÉS TÚL 1994

130x130, vászon, vegyestechnika

„Nem az egészségeseknek van szükségük orvosra, hanem a betegeknek. Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket a megtérésre.” (Lk 5,31-32)

Caravaggio: Máté elhivatása 1597–1598 (Mt 9,9-13; Mk 2,13-17; Lk 5,27-32)

Deszekularizáció: a vallástalanná tevés ellentéte

*Ó, Uram, nem bírom rímbe kovácsolni dicsőiségedet.
Egyszerű ajakkal mondom zsoltáromat.
De ha nem akarod, ne hallgasd meg szavam.*

*Tudom, hogy zöldel a fű, de nem értem minek zöldel,
meg kinek zöldel.
Érzem, hogy szeretek, de nem tudom, kinek a száját fogja
megégetni a szám.
Hallom, hogy fú a szél, de nem tudom, minek fú, mikor én
szomorú vagyok.*

*De ne figyelmezz szavamra, ha nem tetszik Neked.
Csak egyszerűen, primitíven szeretném most Neked el-
mondani, hogy én is vagyok és itt vagyok és csodállak, de nem értelek.
Mert Neked nincs szükséged a mi csudálásunkra, meg
zsoltárolásunkra.
Mert sértik füledet talán a zajos és örökös könyörgések.
Mert mást se tudunk, csak könyörögni, meg alázkodni,
meg kérni.*

*Egyszerű rabszolgád vagyok, akit odaajándékozhat sz a
Pokolnak is.
Határtalan a birodalmad és hatalmas vagy meg erős, meg
örök.
Ó, Uram, ajándékozz meg csekélyke magammal engem.*

*De ha nem akarod, ne hallgasd meg szavam.
József Attila: Csöndes estéli zsoltár*

Máté a vámszedő tipikus példája a megtérés előtti és utáni állapotnak. Kortársai nem igen szerették hiszen vámszedő, másfelől pedig a római birodalom alkalmazottja is, ami egy hithű zsidó számára megbocsájt-hatatlan. A „bűnösök barátja”, Jézus mindezek ellenére tanítványává tudja tenni az ilyen „beteget”. De a történet folytatódik: Végre van valaki, aki nem ítélni akar, hanem segíteni és gyógyítani. Nagy kincs ez ma is! (L. Z.)

A SZABADSÁG FÜGGŐSÉGE, A FÜGGŐSÉG
SZABADSÁGA 1994

130x130, vászon, vegyestechnika

„Hol van a ti hitetek? Ők pedig megrettenve és csodálkozva így szóltak egymáshoz: Hát ki ez, hogy a szeleknek és a víznek is parancsol, és azok engedelmeskednek neki?” (Lk 8, 25)

Jordens: Vihar a Genezáret tavon 1650 (Mt 8,23-27; Mk 4,35-41; Lk 8,22-25)

Religio: vallás, hit, áhitat, vallásosság, istenfélelem

*Évekkel rakva, hünnel teljesen,
rossz szokásokba gyökerezve mélyen,
itt vagyok mindkét halál közelében,
s szívem most is méreggel etetem.*

*Nincs erőm, hogy szokásom, életem,
vágyam, sorsom önként jobbra cseréljem,
ha égi oltalmad nem lesz vezérem,
s nem lesz zabola tévelygésemen.*

*Uram, nem elég, hogy hívsz, s hogy sietnék
hozzád, csak mert lelkem - nem mint előbb:
semmiből - újrateremtéd az égben.*

*Mielőtt halandó terhem levennéd,
rövidítsd meg utam meredekét,
s tedd tisztává, biztossá visszatértem.
Michelangelo Buonarroti: Évekkel rakva...*

A keresztyénység számára az igazi szabadság a szeretetben való szolgálat.
„Mert ti testvéreim, szabadságra vagytok elhíva.” (Gal 5,13)

„Az evangélium logikája a szegénnyé lett Istenről meghaladja a józan, számító ész logikáját, de a teizmus logikáját is. A szeretet logikája nem a közgazdászok és bankárok logikája, hanem a kegyelmi gazdagság logikája.”
(Kurt Marti) Vajon milyen ez a ”szeretet logikája” ma? (L. Z.)

Jordens festményén a vihartól megfeszült a vitorla, megfeszülnek a hajókötelek, és szinte hallani véljük a hajó gerendáinak és eresztékeinek ropogását. A religio kifejezés ezúttal ezekre a kötelékekre utal, és arra, hogy a sors és történelem mai viharaiban csak a hit kötelékei képesek megtartani az embert. (T. Cs.)

EGY MINDENKIÉRT, MINDENKI EGYÉRT 1995

130x130, vászon, vegyestechnika

„Abba, Atyám! Minden lehetséges neked: vedd el tőlem ezt a poharat; mindazonáltal ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem amint te.” (Mk 14,36)

P. Troger: Jézus az olajfák hegyén 1750 (Mt 26,30-35; Mk 14,26-31; Lk 22,33-34)

Testamentum: végső akarat, végrendelet (a Biblia két fő részének is neve)

*A Gecsemáné kertjében, ahol
szemét lehúnyva borult Krisztus arca
- az esti lég csak sóhaját kavarta
s egy csermely, tükrén sápadt kép a hold,
csak panaszt zúgott egyre halk morajjal -,
eljött az óra, hogy egy síró angyal
az Isten trónusától földre szállt
és hozta már a keserű pohárt.
S az Úr előtt felrémlett a kereszt.
Megtörve látta fűggni rajta testét,
s hogy tagjait mint kötelek érezték
a megfeszült inak - mind látta ezt.
A szöveget is látta már meredni
s fején a véres töviskoronát,
míg távolból a sűrű légen át
a haragvó menny kezdett el dörögni.
A fán, amelyre fölfeszítették,
a vére cseppje csöndesen aláfolyt.
Felsóhajtott, és minden porúsából
ömlött a veríték.*

*Sötétedett. Mint szürke tengeren,
a komor égen fénytelen nap úszott
s alig mutatta töviskoszorúzott
fejét haláltusában rángni fenn.
A három embert a kereszt tövében
gomolygó szürke ködbe veszte látta,
de hallotta, hogy mennyire ziháltak
és köntösük hogy csattogott a szélben.
Ó, volt-e még ily forró szeretet?
Mert ismerve és felismerve őket,
az Ember Fia szíve lánggal égett,
s egész testében verítékezett.*

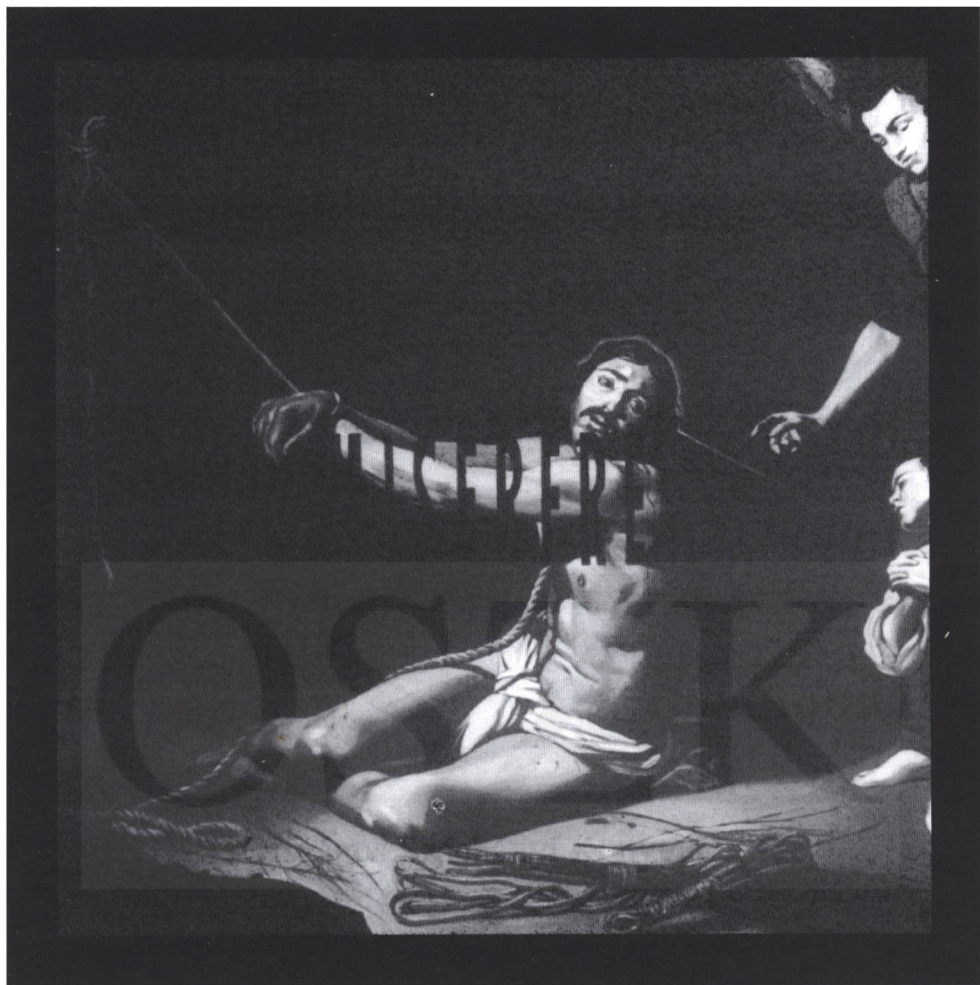
*Kihúnyt a nap, fekeje füst maradt
s elnyelt keresztet, sóhajtasokat.
Egy bösz vihar sem fogható irtózat
a csendhez most a csillagvesztett mennyben;
üres, kiégett kráter lett a föld,
magából minden életet kiölt,
csak fentről szólt e tompa hangú szót:
„Én Istenem, miért hagytál el engem?!”
Halálhoz ekkor Krisztus ily közel,
elcsüggedt, síró arca mily fehér,
a verítéke vér.
S rémegve nyílt a Tűrő ajka szóra:
„Atyám, ha lehet, tőlem ez az óra
hadd múljon el!”*

*Villám csapott az éjbe: a kereszt
mártírjegyekkel égve fényben úszott,
és millió kéz ráfonódva küszött
a fán, amelyet többé nem ereszt.
Kezek, kezecskék - ó, ki tudja, honnan? -
s világra sem jött lelkek millióan
szikrázva mind a Krisztusfőre hulltak;
a földből feltört könnyű pára holtak
könnyörgő sóhajtságának hatott.
És Krisztus ekkor égi szerelemnek
tűzét érezve szólt: „Atyám, legyen meg
a Te akaratod!”*

*Holdfényes ég; egy lilomra hajnal
szórt harmatot a Megváltó előtt,
s a kelyhből kilépett most az angyal,
hogy erősítse őt.*

Anette von Droste-Hülshoff: Gecsemáné

A tanítványok gyöngesége arcpirító, Ő már a „fájdalmak útját” járja, és meg kell tapasztalnia híveinek gyengeségét, a sok elszánt fogadkozást. Ismerjük; az üres szavak miként fakasztanak fájdalmas sebeket. A végrendelet világosan beszél: az elhagyatottság ellenére megtartotta őket tanítványainak, rajtuk és általuk folytatni akarja megváltói munkáját. Vajon mi lenne velünk e csodálatos, fáradhatatlanul mindig újra bizonyított szeretet nélkül? (L. Z.)

ELHAGYATOTTSÁG 1994

130x130, vászon, vegyestechnika

„Íme, felmegyünk Jeruzsálembe, és az Emberfia átadatik a főpapoknak és az írástudóknak. Halálra ítélik és átadják a pogányoknak, hogy kígyonyolják, megkorbácsolják és keresztre feszítsék, de harmadnapon feltámad.” (Mt 20,18-19)

Velazquez: Megkötözött Krisztus (1631-40) (Mt 26,67-68; Mk 14,65; Lk 22,63-65)

Miserere: bűnbánó zsoltár (kezdő sora: miserere mei, Domini! Könyörülj rajtam Uram!)

I.

*Valék siralm-tudatlan;
Siralmmal sepedek,
Búval azok, epedek.*

*Világ világa,
Virágnak virága;
Keserven kízzatok,
Vasszegekkel veretöl.*

*Választ világomtól
Zsidó, fiadomtól,
Ézes örömemtől.*

*Jaj nekem, én fiam!
Ézes mézü...
Szegényül szépségöd,
Véred hígul vízü.*

*Óh én ézes uradom,
Egyenegy fiadom!
Síró anyát teköntséd,
Búja belőlkönyöghed.*

*Siralmam, fohászatom
Tettetik kívül,
Én jonhomnak bel búja
Kisoha nem hül.*

*Szemem könnyel árad,
Én jonhom búval fárad;
Te véröd hullatja
Én jonhom alélatja.*

*Vég halál engömet,
Egyedöm éljen!
Maradjon uradom,
Kit világ féljen!*

II.

*Óh igaz Simeonnak
Bezzeg szava ére;
Én érzem ez bú-töröt,
Kit néha ígére;*

*Zsidó mit tész, törvénytelen:
Fiam mert hal büntelen,
Fogva, húztozva, öklelve,
Kötve öld.*

*Tőled válnom,
de nem valállal,
Hol így kízzassál,
Fiam, Halállal.*

*Kegyögyeték fiamnak,
Ne légy kegyölm magamnak,
Avagy halál kínjával,
Anyját ézes fiával
Egyembelé öljétök
Ó-magyar Mária-siralom*

Könyörülj rajtam, Uram! Vajon mi nem fordítjuk el arcunkat, amikor megcsúfolják Krisztust? Vajon nem vagyunk-e sokszor cinkosok a halálos ítélet végrehajtóival? Vajon nem vagyunk-e éppúgy képmutatók, hűtlenek, amikor elhagytuk őt? (L. Z.)

EMBERNEK MARADNI 1995

130x130, vászon, vegyestechnika

„A népnek és az asszonyoknak nagy sokasága követte őt, akik jajgattak és siratták őt. Jézus pedig feléjük fordulva ezt mondta nekik: „Jeruzsálem leányai, ne engem sirassatok, hanem magatokat és gyermekeiteket sirassátok...” (Lk 23,27-28)

J. Bassano: Veronika kendője 1550 k

Imago: Kép, képmás

Én nem hívtalak.

*Megyek a Golgota-domb felé,
örködnek és sújtanak rám
az acélsisakos, pribék napok.*

*Ó, minden út már Krisztus-út
és egyre messzibbre lebeg
rózsás, alkonyi Jeruzsálem
a völgyben.*

*És minden cél már Golgota,
minden ölelés: keresz
és örök Krisztusok,
kik a porban vánszorognak.*

*Mögöttem hörgő gyermekéjszakák:
a vesztett, csillagos Galilea,
mögöttem kék názáreti tó,
a múlt, az Olajfák hegye
s előttem csak a régidomb,*

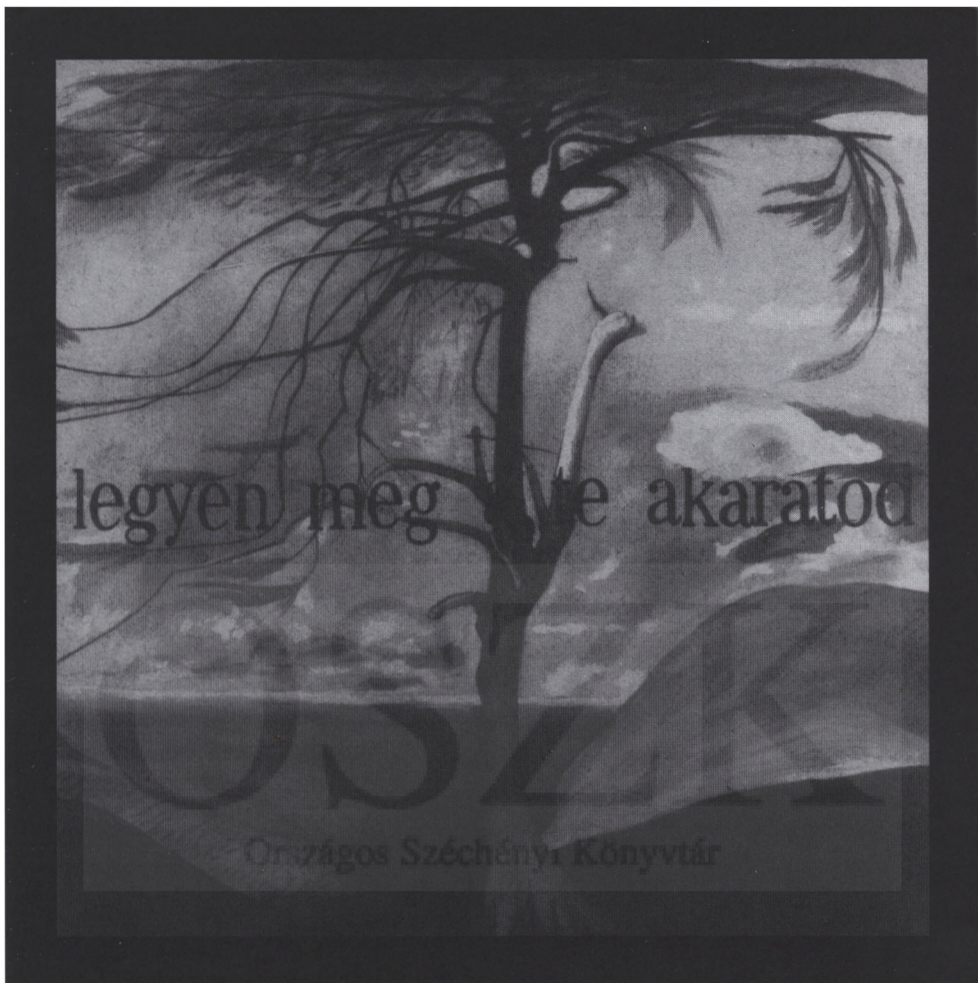
*oly szép: a halál, szomjas villámok vajúdnak -
az omló messzeségben
s vihar égi illata csapdos
égő szívem körül.*

*A keresztlól láttalak meg.
Légy áldott harmatos lányom,
hogy feljöttél Jeruzsálemből
a sivár hegyi útra
s mikor lerogytam,
szerelmed selymes kendőjével
letörölted kínzott arcomról a vért.*

*Halni visznek acélsisakos, pribék napok
s a Golgotán túl nem látlak soha többet.
De mert jöttél, szeretted, simogattál:
míg a fájó vércseppeket itattad,
illatos kendődbe temettem örökre
zokogva az arcom.
Ormos István: Veronika*

Etimológiailag Veronika a veron (igaz) és eikon (kép) szavak összetételéből eredeztethető. A legendairodalom szerint a jeruzsálemi asszonyok között a Via Dolorosán mintegy hálából, ott van a vérfolyásos asszony, akit annak idején Jézus meggyógyított (Mt 9,20-22). Most a „fájdalmak útján” félretéve félelmét, vállalván egy esetleges kiközösítést, próbál segíteni a Mesteren. Bárcsak így tudnánk emberek maradni! (L. Z.)

A hagyomány szerint Veronika kendője őrizte meg Jézus arclenyomatát, arcmását. Ez az arc mindennél fontosabb a keresztény ember számára, örök minta, amely minden cselekedetkor ott kell, hogy rezdüljön a saját arcán. Így soha nem vetkőzik ki magából, és mindvégig ember marad. (T. Cs.)

AZ AKARAT SZABADSÁGA 1992

130x130, vászon, vegyestechnika

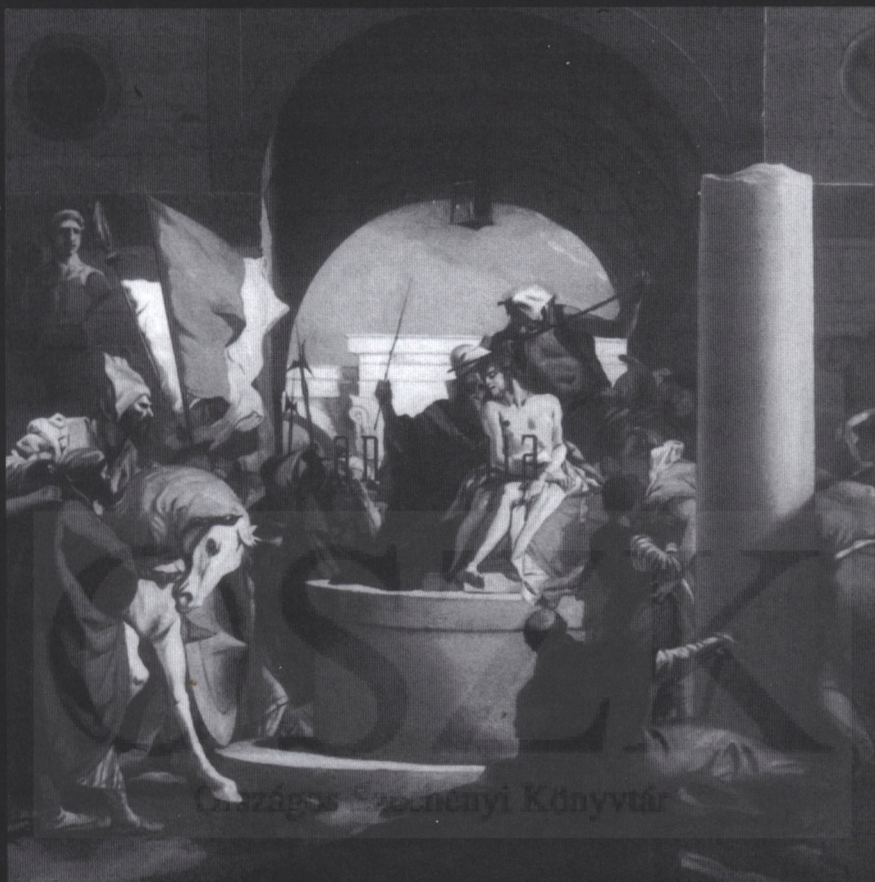
„Én is azt mondom nektek: kérjetek és adatik, keressetek és találtok, zörgessetek és megnyitattik nektek. Mert mindaz, aki kér, kap; aki keres, talál; és aki zörget, annak megnyitattik.”
(Lk 11,9-10)

Csontváry: Magányos cédrus 1907 (Mt 6,5-14; Lk 11,1-4)

„Legyen meg a te akaratod” = az Úri imádság harmadik áldásmondása.
(Mt 6,10)

SEBED
SEBEM IS
LIBÁNUSFA HÍŰ
LIBANONI CÉDRUS
CÍMERÜNK TE VISELED
ÍTÉLETIG TANÚ A SEBED
ELÁRVULVA HÁNYSZOR ELÁRULVA
A SZELLEM SZERELEM VÉR S HÚS
TE LIBÁNUSFA LIBANONI CÉDRUS
CÉDRUS SEBEDET BECÉZEM
EMBERARCÚ SZENTSÉGEDET ÉRZEM
BÁRÁNYHÚS PIROSA JAJGAT BENNE
BIKAHÚS VÖRÖSE SZAKADOZIK BENNE
SASCSÓR ÉS MENNYKŐ VÉRESÜL EGYBE
CSUPA VÉRÁROK S CSUPA HÁNTÁS
CSUPA LÁZ A SEBED CSUPA FÁZÁS
PIRÁMISFAL TÉGLAVÖRÖS LEJTŐ
MÉRTANÁBAN GYÖTRÖDIK A MÁJUS
LIBANONI CÉDRUSFA LIBÁNUS
HÁNY EZER ÉVE
HÁNY EZER ÉVE
VISELED SEBEDET VÉRDŰS
LIBÁNUSFA LIBANONI CÉDRUS
JÓB SEBE RAJTAD ISTÁRÉ ÉS EKHNATONÉ
JÉZUS SEBE S PROMETHEUSÉ SPARTACUSÉ
JOHANNA SZÜZÉ DÓZSA ÜSZÖK- KIRÁLYFIÉ
JAJ CSOKONAI KRÁTER-SEBE EDIT PIAFÉ
JAJ PETŐFI-DÁRDA-SEBE VAN GOGH SEBE
JAJ MAJAKOVSZKIJ RUSZKI MEDVE- SEBE
JAJ AZ ATTILA MÁVAG-JEGYŰ ÁRVA SEBE
JAJ RADNÓTI GOLYÓ-FÜSTÖS TARKÓ- SEBE
JAJ DYLAN THOMAS TÖVISES SZEME- SEBE
JAJ A KERŰB KONDOR ORKÁNHUZATÚ SEBE
JAJ KIKKEL A FÖLD S AZ ŰR LESZ TELE
JAJ A JELTELENEK ÖRÖKÖSEN IZZÓ SEBE
VILÁG SEBE RAJTAD LIBÁNUS
ELTÖRÖLNI NEM TÁMAD MÁGUS
VILLÁMOLVA VÉSŐ HA KIVÁGJA
ÓRIÁSBAB LESZ A HIÁNYA
Nagy László: Seb a cédruson

A fa ovidiusi dilemmája az élet és a halál feszültségének feloldása, az éntől való fájdalmas elszakadás, amely viszont nem azonos az elmúlással, a halállal, a végső megsemmisüléssel, hanem metamorfózis, másképpen: „Meg leszel váltva önmagadtól, ugyanakkor azonban élő maradsz.” Vergődő ág - karjaid miért tartod az ég felé? De miért van ott az a szeg? Miért? (Arma Christi) (L. Z.)

A VILÁG PORA 1996
130x130, vászon, vegyestechnika

„Felöltöztették bíborba, tövisből font koronát tettek a fejére, és elkezdték köszönteni: Üdvözlégy, zsidók királya!” (Mk 15,17-18)

Tiepoló: Töviskoronázás 1745-50 (Mt 27,27-30; Mk 15,16-19; Jn 19,2-5)
anarchia: fejtelenség, zűrzavar, rendetlenség

A szenvedésre emlékeztetek.
A szenvedésben lesz még részetek
- mint volt is -, de én az Ő tövisével,
mely ágaimtól szívetekig ér el,
azt hirdetem, hogy igyekezzetek
szeliddé tenni próbált szívetek,
ti emberek kezétől szenvedő
és embert szenvedtető emberek.
És irgalmasabb lesz majd az idő,
mit úgyis együtt kell töltenetek.
Devecseri Gábor: Krisztustövis

Tiepolo festészetében jelenik meg először az az elbeszélésszerű előadásmód, ami később a historizmusra lesz jellemző. Ez a történelmies szemléletmód szélesíti ki a töviskoronázás gondolati horizontját, és vonja maga után annak filozófiai megközelítését. Tiepolo megkomponáltan kusza tömegjelenete a társadalmi káoszt idézi fel, ami akkor jelenik meg, ha a társadalom hierarchikus felépítése megkérdőjeleződik, és végérvényesen elvész. Erre utal a képcím por szava is, rímelve a „porból lettél, porrá válsz” - az ember esendőségére figyelmeztető szavakra. (T. Cs.)

VONZÁSOK ÉS VÁLASZTÁSOK 1995

130x130, vászon, vegyestechnika

„A bűnösök közt adtak sírt neki, a gazdagok közé jutott halála után, bár nem követett el gonoszságot, és nem beszélt álnokul.”
(Ézs 53,9)

Schedoni (1578-1615): Sírbatétel (Mt 27,57-61; Mk 15,42-47; Lk 23,50-56; Jn 19,38-42)

Gravitatio: földi nehézségi erő, általános tömegvonzás

*Töröld könnyed, gyúrd le fájdalmadat,
te nem azért vagy, hogy odaragadj
ügyhöz, multhoz, amely nem a tiéd,
és dac poshasszon és keserűség.
Kaptál ütleget, kaptál eleget
(légy keresztyén s mondd: érdemelteket,
s könnyülsz tőle!) ... Most ne véld igazad
emlegesd, s ne a hibát, a zavart
(az is benned volt!): nézd a rétet, a
nagy fényt, a Feltámadást!... Tavaszra
jött újra a földednek: nézd, a nép
dolgozik, szépül a város és vidék:
nem árt, hogy eltűnt sok gőg, régi copf,
s jobb lesz a jó, ha te is akarod,
ha igazán... : másét és magadét,
úgy gyógyítod a ma ezer sebtét,
ha az csordítja megnyugvó szíved,
ami sosem elég, a Szeretet!
Szabó Lőrinc: Biztató a tavaszban*

Jézus diadalútja már sírbatételével megkezdődik. Előáll a titkos tanítvány, megbátorodván magának igényli a jogot - Arimáthiai József, - mint valami kiváltságot, - hogy eltemesse a Mestert. Ahhoz nem volt elég erős hite, hogy a Nagytanácsban sikraszálljon Jézus mellett. De most „bátran” szint vall, igen: neki nagyon drága ez a halott. Arimathiai József a jobb részt választotta, ha korábban nem is volt hite ehhez, a titkos erő jó irányba vonzotta. (L. Z.)

Scedoni képén minden mozdulat Krisztus irányába mutat, ugyanakkor épp azt a pillanatot látjuk, amikor eresztik le Krisztus testét a sírba. A halál mindannyiunkat a föld felé gravitál. Szinte egész életünk e gravitáció jegyében, illetve ellenében történik. Akaratlanul még ebben is Krisztushoz hasonulunk. (T. Cs.)

AZ ELMÚLÓ ÉS AZ ÖRÖKKÉVALÓ BIZONYOSSÁG 1995

130x130, vászon, vegyestechnika

„Imádja őt az Isten minden angyala” (Zsid 1,6)

Manet: Halott Krisztus angyalokkal 1864

Altaria: oltár (vallástörténetbeni égő áldozat többször)

*Olykor a bíbor alkonyatban
Elnehezedik a szívem, -
Felnézek a nagy, csuda égre
És látást látok, úgy hiszem.*

*Boldogtalan fantáziámnak
Úgy rémlik, - a felhők felett
Azért a csönd: meghalt az Isten
És ravatalra tétetett.*

*Fejénél roppant aranylángok,
Antares s Orion ragyog
Körüle térdre rogyva sírnak
Az árván maradt angyalok.*

*Valaki megölte az Istent,
És fekszik némán és hanyatt,
S reszketve a gazdátlan űrnek
Lakói hozzá bolyganak.*

*Jönnék a sárga Hold-lakók és
A Mars bölcs óriásai,
Saturnus-népek hat szívükkel
S Vénusz szírom-leányai.*

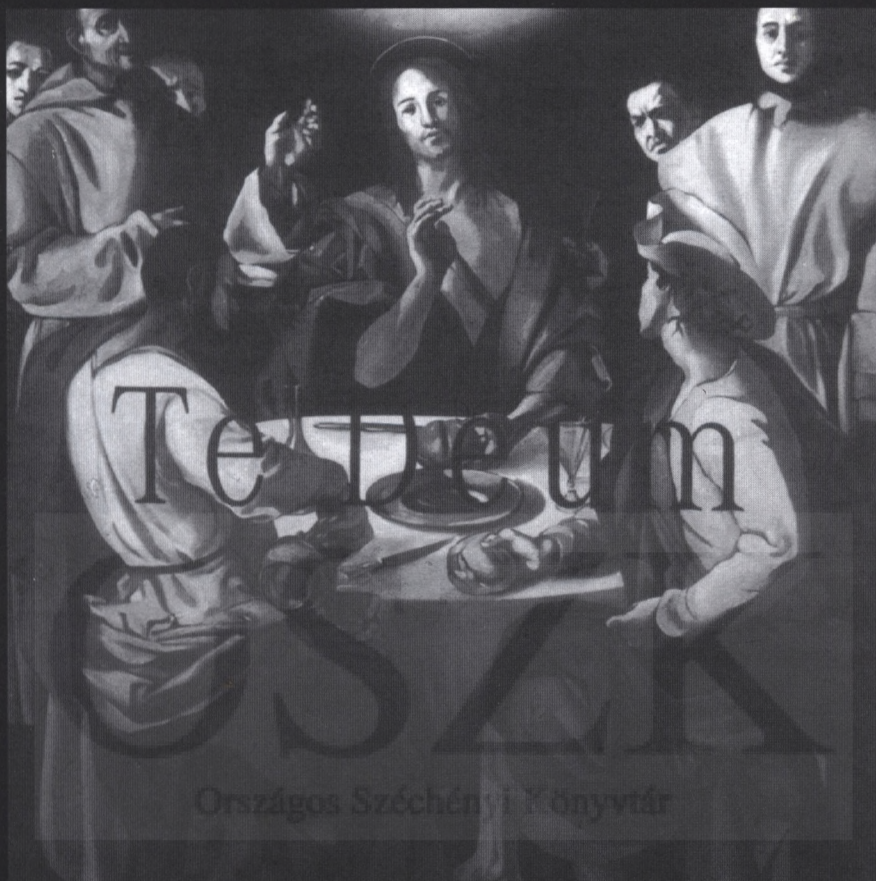
*És olykor egy-egy emberlélek,
A gennyes Földnek hírnöke
Jön és láttára szereteezen
A gyászolók kövült köre.*

*Ilyenkor egy nagy csöpp isten-vér
Az alvadt sebből fölfakad,
Legördül lassan s áztuhogja
A végtelen világokat.*

*Egy nagy csöpp bús, meleg isten-vér, -
S a földön bíbor alkonyat
Gyúl tőle a sötét hegyek közt, -
S én fölemelem arcomat,*

*És úgy érzem, e fájó arcnak
Nem lehet többé mosolya,
Mert ember vagyok én is, én is,
Az Isten véres gyilkosa...
Tóth Árpád: Tetemrehívás*

Krisztus alakja olyan tömörszerűen van megfestve Manet képén, mint egy áldozati oltár. Ez az asszociáció indította el, hozta létre ezt a festményt. Valóban a keresztény embert ez a földöntúli krisztusi tekintet kíséri végig, amikor az oltárhoz járul, és ott ezek a széttárt karok fogadják Őt. (T. Cs.)

A MEGTAPASZTALÁS BIZONYOSSÁGA 1995

130x130, vászon, vegyestechnika

„Maradj velünk, mert esteledik, a nap is lehanyatlott már!
Bement hát, hogy velük maradjon. És amikor asztalhoz
telepedett velük, vette a kenyeret, megáldotta, megtörte és nekik
adta.”

(Lk 24,29b-30)

Pontormo: Emmausi vacsora 1525 (Lk 24,13-35)

Te Deum = hálaadó mise, himnusz, dicséret

*Az én Uram újra él most,
országútján mendégél most,
áprilisban fürdik és
aranyozza napsütés,
ahol lépked, jobbra-balra
ezer madár fakad dalra
s ring, hullámszik a vetés.*

*Éneklő sok tiszta lánnyal,
liliomos tanítvánnyal
nem követlek Mesterem.
Majd csak csendes estelen *
indulok, hol vitt a lábad,
földön kúszom könnybe lábadt
szemmel, szinte testtelen.*

*Fennakadva tüskeágon,
éjsötét nagy pusztaságon
étlen-szomjan vágok át,
nagy hegyeken vágok át,
mint eltévedt eb szimatja,
mely halódva is kutatja
vándor ura lábnyomát.*

*S közben dalolok az égről,
pálmás, örök dicsőségről,
vonszolván földdel rokon
testemet a homokon,
s így ujjongván, nem is érzik,
hogyan sajog, hogyan vérzik
rögbe horzsolt homlokom.*

*Mert az égi útnak elve:
kúszva, vérzőn, énekelve,
portól, sártól piszkosan
menni mindig, biztosan...
S kopjék térdig bár a lábam
tudom, az ég kapujában
utolérlek, Krisztusom!*

*Dsida Jenő: Husvét ének
az üres sziklasír mellett*

A keresztyén ember étkezéskor is hálát ad Jézusnak, hogy „ételt, italt adott” neki. Az Emmausi vacsorához a tanítványok ezen túl azért is adhattak hálát Istennek, mert megtapasztalhatták a feltámadt Jézust, és ez a megtapasztalás mindennél többet jelentett számukra. A keresztyén ember, ha megtapasztalja a hit erejét, akkor azt is tudja, hogy mindenért hálát kell adnia. (T. Cs.)

BOLOND, AKI NEM AZ ÖRÖK ÉLETRE RENDEZKEDIK BE
1994

130x130, vászon, vegyestechnika

„Galileai férfiak, miért álltok itt az ég felé nézve? Ez a Jézus, aki felvitetett tőletek a mennybe, úgy jön el, ahogyan láttátok őt felmenni a mennybe.” (ApCsel 1, 11)

L. Willmann (1630-1706) Krisztus menybemenetele (Mk 16,19-20; Lk 24,50-53; ApCsel 1,4-12)

vita nuova: új élet

*Felmenél azután, uram,
s a levegőben számtalan
daimoni nép rettegve félt,
s a makulátlan csillagok
örök kara téged csodált,
Aithér pedig kacagott,
harmónia atyja, a bölcs,
muzsikára vonva a lantját,
a héthúrú, hogy vallja
diadalmadat az ének.
Mosolygott Eószphorosz,
a jövő nappal hírnöke,
s az aranyos Heszperosz,
Küthereia csillaga;
ragyogó szarvát a tűz
árjával töltötte be
az éji istenek
hív pásztora, a hold,
s szélessugarú haját
terítette a Titán
szentséges lábaid elé,*

*fölsímvén az Isten
Fiát, a mester-szellemet,
akiből tüze pattant.
Te pedig szövedékét
a kékboltozatu égnek
elhagyta hátad alatt,
s az értelem makulátlan
szféráiba hatoltál,
hol a jó kútja fakad,
s nincs, csak a hallgatag ég;
nincs ott a mélyfolyamú,
sose fáradt lábu idő,
mely húzza a föld fiát,
sem a mélyhullámú anyag
halál-zord szellemei,
csupán a sose vén
Aión, a rég született,
ki egyszerre ifjú s öreg,
és örök életet oszt,
sáfára az isteneknek.
Szünesziosz: Himnusz...*

Örökre véget ért az az időszak, amikor testi szemeinkkel láthatjuk őt; „Felhő fogá el szemeik elől”. Eltűnésével nem szakadt meg viszont munkálkodása, de új szakasz indult el, új életet kapott a mester fenn az égben és új életet kaphatunk ezzel mi is. De vajon be tudunk e rendezkedni erre az új helyzetre? Vajon szemeink előtt nem tornyosulnak-e felhők, amelyek eltakarják előlünk az „igazság és élet” Urát? (L. Z.)

AZONOSULÁS 1992
130x130, vászon, vegyestechnika

„Urunk, aki szent és igaz vagy, meddig nem ítélsz, és meddig nem állsz bosszút a mi vérünkért azokon, akik a földön laknak?” (Jel 6,10)

El Greco: Az ötödik pecsét feltörése (1608-14) (Jel 6,9-11)

Eschatologia: a végső dolgokkal kapcsolatos tanítás

Mikor eljössz, ó Isten, dicsőségben a földre,
és megremegek mindenek,
a tűz, mint folyó árja, trónusod elé árad,
s feltáruhnak minden könyvek, s a titkok mind napfényre kerülnek,
oltalmaz akkor olthatatlan tüzeidtől,
és méltass engem jobbkezed felől állatni,
egyetlen igaz Bíró!

Rettenetes bírói széked ha eszembe jut, fölöttébb jószágos Uram,
és az ítéletnek a napja,
borzadok és félek, mert lelkiismeretem bűneimet rámolvassa;
mikor majd kegyeskedsz a trónusodra ülni s a vizsgálatot
megkezdod,

tagadni akkor elkövetett bűnt egyetlen vétke sem mer:
az igazság maga vádol, és a félelem leláncol
Felmorajlik zúgva a gychenna lángja, s lesz fogak csikorgatása;
Uram, irgalmaz nekem és kímélj a vég napján, egyetlen igaz Bíró!

Ahómanosz: Az utolsó ítéletről VI. századi görög himnuszköltő

Mint minden évezredvég, a mostani is felveti az emberben a világvége és az apokalipszis gondolatát, félelmét. A most közelgő különösen azért, mert megszűnőben van a világ irányíthatósága, működőképessége, megszűntek az egyetemes, az embernek morális tartást adó eszmék. A világon mindent kiszorító kufár ideológiák kaotikus állapotokat teremtettek, és talán csak most értjük meg, hogy Jézus miért volt egyedül a kufárokkal szemben kíméletlen. A kép tulajdonképpen biztatás azoknak, akik mindvégig hűek maradtak hitükhöz, hogyha valamikor is összeomolna ez a földi világ, nekik semmi félnivalójuk nincs e világkatasztrófában. (T. Cs.)

TÓTH CSABA

1959-ben született Szombathelyen.

1985-ben diplomázott a Magyar Képzőművészeti Főiskola festő szakán.

1990-ben alapító tagja a Rumi Rajki Műpartoló Körnek.

1990-től a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola és a Szombathelyi Művészeti Szakközépiskola tanára.

1995-től tagja a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének.

Egyéni kiállítások:

1981 Szombathely, Stúdió Galéria

1985 Budapest, Kortárs Művészeti Fórum (Kisléghi Nagy Ádámmal)

Budapest, ELTE Jogász Kollégium - Évezredvégi képeslapok

1986 Körmend, Színház - „A tragédia születése”

1991 Bécs, Collegium Hungaricum (Erwin Reisnerrel)

Párga, Magyar Kulturális Központ (Erwin Reisnerrel)

1993 Budapest, Tűzoltó u. 72. - Interpretációk

Budapest, Várfok Galéria (Gerber Pállal)

Budapest, Vízivárosi Galéria

Sárvár, Galéria Arcis (Varga Bernadettel) - Világvégiállítás

1994 Szombathely, Médium Galéria - A táj elváltozása

Körmend, Galéria - Tenębroso

Mülheim, Evangélikus Akadémia - Só és élet

1995 Hamburg, Evangélikus Akadémia - Só és élet

Meissen, Evangélikus Akadémia - Só és élet

1996 Budapest, Artichaux Galéria

Lendava, Galéria

Hévíz, Galéria (Varga Bernadettel)

Szombathely, Trébely Galéria

1997 Loccum, Evangélikus Akadémia - Só és élet

Szombathely, Katolikus Továbbképző Intézet

Lilienfeld, Katolikus Akadémia - Só és élet

Kőszeg, Csillag-Terem

Csoportos kiállítások:

1986 Lendava, 14. Nemzetközi Művésztelep

1987 Toulouse, Képzőművészeti Akadémiák Nemzetközi Találkozója

1990 Berlin, 9 Nyugat-Magyarországi Művész

1992 Graz, Minorita Galéria - Kenyér és bor

Ljubljana, Po Art

1994 Kolding, Trapolt Múzeum - Magyar Rapszódia

1995 Stadtschlaining, Pannonisches Kunstforum

1996 Budapest, Vasarely Múzeum - Kárpát-medencei Corpus

Hatvan, Galéria - Magyar Tájképiennálé

